

Militarizacija javnog diskursa: nacionalna sigurnost i paradoks Vukovara

Domjančić, Stjepan

Source / Izvornik: **VUKOVAR '91. — JAVNI DISKURSI I POZICIJE MOĆI, 2018, 59 - 72**

Conference paper / Rad u zborniku

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:249:018859>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-20**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Croatian Defence Academy "Dr. Franjo Tuđman"](#)

INSTITUT DRUŠTVENIH ZNANOSTI IVO **PILAR**

Biblioteka **Zbornici**
— K n j i g a 5 5 —

VUKOVAR '91.
— JAVNI DISKURSI I POZICIJE MOĆI

Biblioteka **Zbornici**
— Knjiga 55 —

VUKOVAR '91. — JAVNI DISKURSI I POZICIJE MOĆI

Urednici:

Dražen Živić, Sandra Cvikić, Ivana Bendra

Nakladnik:

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, Marulićev trg 19, www.pilar.hr

Sunakladnik:

Ogranak Matice hrvatske u Vukovaru, Vukovar, Olajnica 19

Za nakladnika:

Vlado Šakić

Za sunakladnika:

Lidija Miletić

Izvršna urednica:

Mirjana Paić-Jurinić

Recenzenti:

Nikica Barić, Stipan Tadić, Ivan Macut

Lektura:

Mira Pavlica-Stojčević

Grafički i tehnički urednik:

Zlatko Rebernjak

Prijelom i priprema za tisak:

Grafički studio Forma ultima, Zagreb

Tisak:

ITG, Zagreb, prosinac 2018.

ISBN 978-953-7964-62-7

Cip zapis dostupan u računalnom katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem ?????

Copyright © 2018. — Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb i
Ogranak Matice hrvatske u Vukovaru

Knjiga je objavljena uz potporu Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske

VUKOVAR '91. — JAVNI DISKURSI I POZICIJE MOĆI

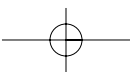
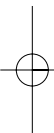
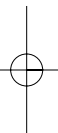

INSTITUT DRUŠTVENIH ZNANOSTI IVO **PILAR**

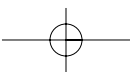
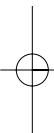
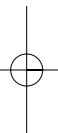
OGRANAK **MATICE HRVATSKE** U VUKOVARU

Zagreb, 2018.

Sadržaj

Urednička riječ	7
Andrija PLATUŽIĆ, Željko ŽIVANOVIĆ i Ozren ŽUNEC	
Sličnosti i razlike bitaka za Verdun 1916. i Vukovar 1991.	11
Anita DREMEL i Renato MATIĆ	
Sociologija »ekstremnog nasilja«: Tehnologizacija diskursa o vukovarskom iskustvu 1991.	29
Ivan FREMEC	
Pokolj ili sukob? — Vukovar '91. na Wikipediji	47
Stjepan DOMJANČIĆ	
Militarizacija javnog diskursa: nacionalna sigurnost i paradoks Vukovara	59
Tomislav ČUŽIĆ	
Diskursi o Glavaševiću i Glavaševićev (literarni) diskurs	73
Josip ESTERAJHER	
Obrazac zločina: Vukovar, Srebrenica, Prekaz	89
Julija BARUNČIĆ PLETIKOSIĆ	
Obnova nakon razaranja — pregled i stanje obnovljene sakralne arhitekture na području Vukovara i Vukovarsko-srijemske županije nakon velikosrpske agresije na Hrvatsku	99
Ivan MARKEŠIĆ	
Vjerske zajednice o migracijama i migrantima	115
Željko PAVIĆ i Antun ŠUNDALIĆ	
Katolicizam, kultura rada i antitržišni mentalitet u Hrvatskoj — empirijska analiza utemeljenosti jednog diskursa	127
Stipe KLJAIĆ	
Emigrantski rad braće Oršanić u svjetlu hrvatskog pitanja u Jugoslaviji (1951.—1968.)	143
Stanislav ŠOTA	
Religioznost i kritički osvrt mladih Vukovarskog dekanata na Tečaj priprave za brak te komparacija transgeneracijskih vrednota potrebitih za stabilnost i kvalitetu života u braku i obitelji	155
Sažetak	177
Summary	183
○ autorima	187

Urednička riječ

U prigodi obilježavanja 18. studenoga — Dana sjećanja na žrtvu Vukovara 1991. godine, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar iz Zagreba i Područni centar Instituta Pilar u Vukovaru, organizirali su 13. i 14. studenoga 2017. godine tradicionalni i jubilarni 20. znanstveno-stručni skup »Vukovar '91. — dvadeset i šesta godina poslije«, na temu VUKOVAR '91.: JAVNI DISKURSI I POZICIJE MOĆI. Na skupu je sudjelovalo 27 uglednih predavača — znanstvenika i stručnjaka iz različitih znanstvenih disciplina (povijest, antropologija, politologija, sociologija, demografija, teologija, kroatologija), koji su prezentirali 19 vrlo zanimljivih, znanstveno više nego relevantnih i društveno iznimno aktualnih priopćenja. Do roka koji smo postavili, pisane verzije svojih priopćenja dostavilo je 15 sudionika skupa koji su za objavljivanje priredili 11 radova. Navodimo ih po redoslijedu u Zborniku: Andrija Platužić, Željko Živanović i Ozren Žunec: *Sličnosti i razlike bitaka za Verdun 1916. i Vukovar 1991.*; Anita Dremel i Renato Matić: *Sociologija »ekstremnog nasilja«: Tehnologizacija diskursa o vukovarskom iskustvu 1991.*; Ivan Fremec: *Pokolj ili sukob? — Vukovar '91. na Wikipediji*; Stjepan Domjančić: *Militarizacija javnog diskursa: nacionalna sigurnost i paradoks Vukovara*; Tomislav Ćužić: *Diskursi o Glavaševiću i Glavaševićev (literarni) diskurs*; Josip Esterajher: *Obrazac zločina: Vukovar, Srebrenica, Prekaz*; Julija Barunčić Pletikosić: *Obnova nakon razaranja — pregled i stanje obnovljene sakralne arhitekture na području Vukovara i Vukovarsko-srijemske županije nakon velikosrpske agresije na Hrvatsku*; Ivan Markešić: *Vjerske zajednice o migracijama i migrantima*; Željko Pavić i Antun Šundalić: *Katolicizam, kultura rada i antitržišni mentalitet u Hrvatskoj — empirijska analiza utemeljenosti jednog diskursa*; Stipe Kljaić: *Emigrantski rad braće Oršanić u svjetlu hrvatskog pitanja u Jugoslaviji (1951.—1968.)* i Stanislav Šota: *Religioznost i kritički osvrt mladih Vukovarskog dekanata na Tečaj priprave za brak te komparacija transgeneracijskih vrednota potrebitih za stabilnost i kvalitetu života u braku i obitelji.*

Predajući javnosti Zbornik radova *Vukovar '91.: javni diskursi i pozicije moći*, koristimo prigodu najiskrenije zahvaliti autorima na uloženom trudu i odvojenom vremenu, jer su svojim radovima, iskreno vjerujemo, pridonijeli produbljenju istine o zbivanjima u Vukovaru u Hrvatskom domovinskom ratu, a na poseban način i njezinim kompleksnim odjecima u hrvatskom društvu od ljeta i jeseni 1991. godine pa sve do danas. Ujedno zahvaljujemo i recenzentima na pozitivnoj ocjeni rukopisa Zbornika i vrlo korisnim savjetima za njegovo poboljšanje. Naša velika zahvalnost ide svima koji su uložili svoje znanje i trud kako bi pred znanstvenom, ali i najširoj javnosti svjetlo dana ugledao 12. po redu zbornik radova sa znanstveno-stručnih skupova posvećenih fenomenu Vukovara '91. Riječ je o već iznimno respektabilnoj ediciji koja je u gotovo dva protekla desetljeća učinila dostupnim brojne utvrđene činjenice, empirijske i druge spoznaje, svjedočanstva, dokumente i druge priloge koji zajednički predstavljaju veliko znanstveno i istraživačko institutsko »blago« o fenomenu, paradigmi i iskustvu Vukovara '91., ali i o mnogim drugim dimenzijama stvaranja i obrane samostalne, suverene i demokratske hrvatske države u proteklih 27 godina.

Jedna od prvih utvrđenih činjenica jest da se fenomenu Vukovara '91. treba i može, s obzirom na njegove višestruko složene uzročno-posljedične odnose, pristupati isključivo s interdisciplinarnog i multidisciplinarnog motrišta. Različiti vidovi toga fenomena, premda se mogu zasebno analizirati, jedino u sinergiji različitih znanstvenih disciplina, prije svega iz društvenog i humanističkog područja znanosti, rezultiraju sveobuhvatnim i objektivnim zaključcima, znanstveno fundiranima i provjerljivima. Stoga i ovaj Zbornik radova, premda donosi priloge iz različitih znanstvenih disciplina, koji obrađuju naizgled međusobno različite i raznorodne teme, treba u kritičkom smislu vrednovati kao cjelinu, jer se jedino tako može objektivno valorizirati njezin izvorni prinos naslovnoj temi.

S obzirom na metodološki pristup i širinu tema kojima se bave članci u ovom Zborniku, kao njegovi urednici držimo da će biti od interesa za znanstvenu zajednicu, posebice za povjesničare, politologe, sociologe, etnologe, kulturne antropologe, kroatologe, socijalne i pastoralne djelatnike, ali i za najširu kulturnu i znanstvenu javnost, osobito za one društvene aktore i pojedince koji su vlastitim sudjelovanjem i svjedočenjem bili, ili su još uvijek, sastavnicom vukovarskog iskustva iz 1991. godine, u najširem smislu te riječi. Radovi u Zborniku otvaraju i nove istraživačke teme, ali i znatno smanjuju činjenične i spoznajne praznine o temama koje su već ranije bile predmet znanstvenih raščlambi.

Svjesni činjenice da se na jednom znanstveno-stručnom skupu, ili u jednom zborniku radova, ne može izreći ili napisati sve ono što bi dodatno rasvijetlilo vukovarska i hrvatska ratna događanja iz 1990-ih, naročito procese poslijeratne obnove međusobnog i međuetničkog povjerenja i poštovanja, koji su dosad

Urednička riječ

uglavnom tekli parcijalno, sporo i nedostatno, radovi u ovom Zborniku, držimo, vrijedan su i koristan prilog boljem razumijevanju nedavnih događaja (srbijske oružane agresije na Vukovar i Hrvatsku), ali i boljem razumijevanju teškoća i problema s kojima se svakodnevno, već godinama, susreću i suočavaju hrvatski građani i hrvatsko društvo, ne samo u Vukovaru nego i u cijeloj Republici Hrvatskoj.

Na kraju, kao urednici, odgovorni smo za završni izgled publikacije, te čitatelje molimo za dobrohotnost u ocjeni kvalitete obavljenog posla. Za prezentirane podatke i činjenice te za iznesene stavove i mišljenja u radovima, odgovorni su njihovi autori, kojima još jednom izražavamo zahvalnost za odvojeno vrijeme i uloženi trud.

U Vukovaru, na Dan državnosti Republike Hrvatske,
25. lipnja 2018. godine.

*Dražen Živić
Sandra Cvikić
Ivana Bendra*

MILITARIZACIJA JAVNOG DISKURSA: NACIONALNA SIGURNOST I PARADOKS VUKOVARA

Stjepan DOMJANČIĆ

Uvod

Posljednjih nekoliko godina svjedoci smo svojevrsne renesanse kad je posrijedi zanimanje za sigurnosne, obrambene i vojne teme. Taj fenomen možemo zami-jetiti na globalnome planu (praćen dramatičnim komentarima o tektonskim po-remecajima na geostrateškoj pozornici), ali i na nacionalnoj razini, u Hrvatskoj, (forsiranje tema iz područja »domovinske sigurnosti«, masovno eksploatiranje te-me o budućnosti borbenog zrakoplovstva i sl.). Nakon što je više od dvadeset godina javnim diskursom dominirao pristup nacionalnoj sigurnosti, proizašao iz konteksta posthladnoratovske realnosti i uobličen teorijski u radovima zagovor-nika liberalne teorije međunarodnih odnosa te kritičkim teorijama sigurnosti i Kopenhaške škole, u političkom *mainstreamu* počelo je sve snažnije dominira-ti njegovo osporavanje. Univerzalnost i demilitarizacija¹ nacionalne sigurnosti počinju ustupati mjesto pristupima koji ponovo više naglašavaju vojni element moći te, kao subjekt sigurnosti, daleko više naglašavaju državu. Kako se Hrvat-ska snašla u takvim okolnostima? Koliko je promijenjeni diskurs nacionalne si-gurnosti autentičan hrvatski, a koliko je nastao pod utjecajem iz okruženja? Ima li novi pristup, kao pristup nacionalnoj sigurnosti iz prethodnog razdoblja, svo-je jasno teorijsko uporište?

Ovaj rad pokušat će dati odgovor na postavljena pitanja te pokazati kako novi pristupi nacionalnoj sigurnosti pate od nedostatka koherentnog teorijskog temelja. Nadalje, militarizaciju javnog diskursa povezat ću s percepcijom Domo-vinskog rata, u čemu poseban status ima iskustvo Vukovara 1991., kako bih dao odgovor na pitanje zašto se javni diskurs o Vukovaru počeo mijenjati. Vukovar 1991., koji je tretiran u hrvatskom javnom diskursu kao nadpolitičko pitanje, od-

¹ Univerzalnost zahtijeva poštivanje sadržajne cjelovitosti pojma sigurnosti, dok se demili-tarizacijom prevladava dotadašnje vezivanje sigurnosti uz vojnu silu (Grizold, 1998).

nosno pitanje univerzalnih vrijednosti, umjesto da postane objedinjujući faktor, postao je izvoristom društvenih proturječnosti i ideoloških sukobljavanja. Javni diskurs koji je nosio bitna obilježja liberalno-demokratske tradicije (naglašavanje ljudskih prava i sloboda, humanitarna dimenzija) zamijenjen je isključivim i militantnim diskursom. Upravo ta promjena javnog diskursa o Vukovaru velikim dijelom korespondira i reflektira promjenu diskursa nacionalne sigurnosti.

Tradicionalni pristup sigurnosti vs. »ekspanzionizam«

U tradicionalnom pristupu sigurnost se prvenstveno razumijeva kao posjedovanje (*property*). Tako se za pojedini objekt ili subjekt sigurnosti (npr. državu) kaže da je siguran ili nesiguran, odnosno da posjeduje ili ne posjeduje sigurnost. Pružanje sigurnosti predstavlja odgovor, odnosno djelovanje kojim se eliminira nesigurnost. Proliferacijom sigurnosnih koncepata, posebice na kraju Hladnog rata, pojavila su se pitanja o objektu ili subjektu kojemu se pruža sigurnost, te o prirodi prijetnji s kojima se taj objekt/subjekt suočava (Fierke, 2007). Postalo je jasno kako nije samo država ta koja predstavlja referentni objekt sigurnosti, već su to i pojedinci i globalna zajednica. Međutim, država kao objekt sigurnosti i nadalje ostaje u središtu zanimanja.

Svojevrсни »ekspanzionizam«, kad je u pitanju poimanje sigurnosti, doveo je do politizacije koncepta sigurnosti te multipliciranja mogućih značenja pojma sigurnosti. Označavanjem određenog područja sigurnosnim, doprinosi se njegovoj politizaciji, u smislu da se i politička pažnja i resursi u većoj mjeri usmjeravaju na to područje. Tako je, primjerice, s područjem ljudskih prava, pitanjem prirode i okoliša itd. Međutim, stavljanjem »sigurnosne etikete« na neka nova područja, otvaramo i novi problem. Neki znanstvenici, naročito pripadnici Kopenhagške škole, upozoravaju na opasnost primjene pojma sigurnosti na područja koja se tradicionalno ne smatraju dijelom »sigurnosne rubrike«. Problem se sastoji u tome što se, s jedne strane, dijelom sigurnosnog područja počinje razumijevati sve veći spektar različitih društvenih aspekata, a značenje sigurnosti istovremeno je zadržalo puno elemenata iz ranijeg razdoblja, u kojem je sigurnost bila dominantno vezana uz prijetnje i uporabu sile od strane države. Iz tog razloga korištenje »sigurnosne oznake« u novim područjima, kao što su okoliš, ljudska i manjinska prava ili migracije, može značiti militarizaciju tih područja te dominaciju države na štetu društva.

»Ekspanzionisti« zagovaraju široku primjenu sigurnosnog koncepta, kako bi se pažnja usmjerila na pitanja i područja koja su zanemarena uslijed pretjeranog fokusiranja na vojne aspekte sigurnosti, smatrajući kako su, primjerice, siromaš-

tvo i uništavanje prirodne sredine daleko veća prijetnja ljudima. Kopenhaška škola posebno analizira način na koji su određena pitanja uzdignuta iznad ostalih i sekuritizirana, odnosno označena kao egzistencijalne prijetnje. Ta sekuritizacija, prema njima, može voditi suspenziji redovne politike. Dakle, ukoliko se neko pitanje počinje razumijevati prvenstveno kao sigurnosno, postoji realna opasnost da se njegovo razumijevanje, a onda i njegovo tretiranje i rješavanje bitno reduciraju i zahvaćaju jednodimenzionalno, te od pitanja koje može biti predmet interesa šireg društva, postaje dominantan predmet interesa države. Tako je primjerice nakon 11. rujna terorizam podignut na razinu dominantne prijetnje, što je blokiralo razmatranje mnogih drugih aspekata sigurnosti i drugih sigurnosnih prijetnji.

U godinama nakon Drugog svjetskog rata studije sigurnosti postale su sinonim za stratezijske studije, s izrazitim fokusom na vojni sektor. U većini analiza dominira mišljenje kako je usložnjavanjem agende međunarodnih odnosa, tj. porastom broja ekonomskih i ekoloških izazova s kojima se međunarodna zajednica suočava, pojavom novih sigurnosnih izazova, rizika i prijetnji te pojavom novih aktera u međunarodnim odnosima, tradicionalno viđenje koncepta sigurnosti, odnosno same njegove suštine, postalo preusko (Šulović, 2010: 1). Mogli bismo zaključiti kako su nakon završetka Hladnog rata međunarodni odnosi postali mnogo složeniji, a prijetnje nacionalnoj sigurnosti daleko raznovrsnije, zbog čega i teorije sigurnosti postaju sve složenije i slojevitije. Međutim, postavlja se pitanje možemo li iz činjenice dominacije koncepta nacionalne sigurnosti, čvrsto utemeljenog na teoriji realizma, s apsolutnom dominacijom države kao referentnog objekta i subjekta sigurnosti te vojnom sigurnosti koja je nekritički uzimana kao sinonim za nacionalnu sigurnost, izvući zaključak o niskoj razini prijetnji za ostale objekte sigurnosti (pojedinaac, društvo), ili o nepostojanju drugih izvora ugrožavanja sigurnosti, osim vojne sile (npr. onečišćenje čovjekova okoliša). Očito se ne radi o tome da su u posthladnoratovsko doba povećane prijetnje sigurnosti prema nekim drugim objektima, već o tome da ti drugi objekti, kao i neki drugi izvori ugrožavanja objekata sigurnosti, nisu analizirani u okviru sigurnosnih studija. Prema tome, kada govorimo o promjeni sigurnosne paradigme, o pojavi novih teorija i novih sigurnosnih prijetnji, ne govorimo nužno samo o promjeni stvarnosti na koju se analiza odnosi, već mnogo više o promjeni našeg odnosa prema toj stvarnosti. Primjerice, niska razina zdravstvene skrbi te razne epidemije i nedostatak pitke vode i hrane, i u doba Hladnog rata uzrokovali su smrt i patnju stotina tisuća ljudi u Africi, ali to nije tretirano kao sigurnosno pitanje. Iako je velika industrijska ekspanzija u Kini, u drugoj polovici 70-ih i u 80-im godinama 20. stoljeća, nedvojbeno uzrokovala ekološku katastrofu, prvenstveno za samu Kinu, ali i šire, tek je u posljednja dva

desetljeća odnos čovječanstva prema okolišu i prirodi utjecao na to da i ekologija bude tretirana kao sigurnosno pitanje.

Prije nego što su nastale mirovne studije, a nešto kasnije i kritičke sigurnosne studije, sigurnosna pitanja bila su gotovo izjednačena s državnim djelovanjem. Države su bile glavni nositelji sigurnosti, ljudska i društvena sigurnost bile su izjednačene s vojnom sigurnosti, odnosno kao takve nisu uopće bile prepoznate, a smatralo se da su građani jedne države sigurni ako ne postoji prijetnja od strane drugih država. S današnjeg gledišta, tradicionalne rasprave o sigurnosti bile su preuske i nisu sagledavale kompletnu sliku fenomena sigurnosti, koji je prema suvremenom shvaćanju mnogo širi i kompliciraniji. Tradicionalno shvaćanje sigurnosti temeljilo se na promatranju vojne moći država i njihova općeg poretka, a tradicionalne definicije, smještene u prostor između sile i mira, bazirane su na tri temeljne pretpostavke:

1. smatralo se da je država odgovorna za sigurnost;
2. sigurnosna politika bila je usmjerena prema očuvanju postojećeg stanja;
3. vojne prijetnje zahtijevale su učinkovitu vojnu obranu koja je bila primarni interes (Tatalović, Bilandžić, 2005).

Kritičke sigurnosne studije, koje su se pojavile krajem 20. stoljeća, predstavljaju širi pogled na goruća pitanja suvremenog svijeta, omogućuju šire shvaćanje sigurnosne problematike te daju temelje za kritiku sigurnosnih studija koje su se uglavnom bavile pitanjima prijetnje i korištenjem vojne sile. Alan Collins je te zamjerke proučavanju sigurnosti ranijeg razdoblja sažeo u tri glavne pretpostavke:

1. budući da su vojne snage čuvari države, one podrazumijevaju i mogućnost ofenzivnih ili defenzivnih vojnih akcija. Proučavajući prijetnje, korištenje i kontrolu vojne sile, sigurnosne studije privilegiraju poziciju države;
2. takav pristup pretpostavlja da je referentni objekt sigurnosti, odnosno objekt koji se treba štititi upravo država, što dodatno produbljuje njezinu privilegiranu poziciju;
3. razmišljanje o sigurnosti kao o prijetnji i obrani od prijetnje, te o državi kao referentnom objektu sigurnosti, svodi je na vojnu sigurnost, pri čemu se čini da su svi ostali oblici sigurnosti manje važni i zanemareni (Collins, 2010).

Kritičke sigurnosne studije postavile su neka od ključnih pitanja: što ako se usredotočenost sa same države, kao referentnog objekta sigurnosti, proširi i na pojedince, odnosno na zajednice u kojima ljudi žive, te što ako promatramo sigurnost kroz prizmu cijelog čovječanstva, i to iznad, umjesto unutar država u

kojima se većina nas nalazi (Collins, 2010). U skladu s time, kritičke sigurnosne studije zadale su sebi sljedeći zadatak:

1. preispitivati referentni objekt sigurnosti, odnosno u istraživanjima se odmaknuti od države kao jedinog referentnog objekta;
2. promišljati o sigurnosti kao o nečemu širem od same vojne sigurnosti (nemaju svi referentni objekti iste oblike ugrožavanja);
3. postati postpozitivistički oblik znanosti.

U sklopu kritičkih sigurnosnih studija postoji više različitih škola i opredjeljenja, a prema mnogima jedna od najproduktivnijih je tzv. Kopenhaška škola. Iako su tvrdili da se njihov pristup razlikuje od pristupa Kritičkih sigurnosnih studija te su se od njih jasno ogradili, smatrajući ih školom u nastanku, predstavnici škole Barry Buzan i Ole Wæver dali su izuzetan doprinos novom shvaćanju sigurnosti, a samim time i cjelokupnim Kritičkim sigurnosnim studijama: Buzan svojom sektoralnom analizom sigurnosti,² a Wæver uvođenjem pojma sekuritizacije. Wæver smatra da se prema sigurnosti odnosimo kao prema govornom činu te da je neki problem sigurnosni, zato i samo zato što je sekuritiziran, odnosno doveden u područje sigurnosti. Prije svega, treba razjasniti tri vrste problema, odnosno pitanja koja Wæver u svojem radu razlikuje:

1. nepolitizirano pitanje — nije predmet državne akcije te nije uključeno u javnu raspravu;
2. politizirano pitanje — njime se postupa unutar standardnog državnog političkog sustava;
3. sekuritizirano pitanje — potrebna je hitna državna akcija izvan standardnog političkog sustava.

Tu dolazi do ostvarenja modela sekuritizacije koji ima dvije faze. U prvoj fazi provoditelji sekuritizacije (političari, vlade ili lobisti) prikazuju referentni objekt ugroženim (referentni objekti mogu biti države, nacionalna gospodarstva, društveni identiteti, prirodna staništa, itd.). Ne samo da ga prikazuju ugroženim, nego to pitanje proglašavaju egzistencijalnom prijetnjom. Collins napominje da pritom itekako bitnu ulogu ima moć provoditelja sekuritizacije. Naravno da pokušaj ukazivanja na to da je neki problem egzistencijalne prirode, i to od strane običnog građanina, neće imati ni izbliza jednaku težinu i posljedice kao on-

² Buzan proširuje sigurnost na nove sektore te navodi vojnu, društvenu, ekonomsku, političku i ekološku sigurnost. Svaki od sektora poprima i novi referentni objekt. Kod društvene sigurnosti to su kolektivni identiteti, kod ekonomske sigurnosti radi se o nacionalnim gospodarstvima, kod političke o državnoj suverenosti, kod ekološke o vrstama ili staništu, dok referentni objekt vojne sigurnosti, koja je kao pojam postojala i puno ranije, odnosno bila izjednačena sa sigurnošću u cjelini, ostaje država.

da kada to učini npr. predsjednik SAD-a, prikazujući globalni terorizam egzistencijalnom prijetnjom. Druga faza sekuritizacije odnosi se na uvjeravanje relevantne publike u stvarnu ugroženost referentnog objekta i ključni je dio cijelog koncepta. Bez sposobnosti uvjeravanja, bilo kakva izvanredna akcija ne bi bila legitimna, iz čega se može zaključiti da je upravo govorni čin ključan u provođenju sekuritizacije.³

Hrvatski pristup sigurnosti

Hrvatski pristup sigurnosnim pitanjima, odnosno odnos prema promijenjenoj sigurnosnoj paradigmi, u teoriji i praksi, pojavio se otprilike s jednim desetljećem zakašnjenja u odnosu na naprijed navedeno. U prvoj polovici 90-ih godina 20. stoljeća, u razdoblju najsnažnijeg prodora novih sigurnosnih teorija koje su našle svoj izraz u većini strateških dokumenata zapadnih država (i ne samo njih), u doba neskrivenog oduševljenja završetkom višedesetljetne blokovske podjele,⁴ hrvatska ratna stvarnost predstavljala je okvir za radikalno tradicionalan pristup sigurnosti, dominantno utemeljen u realističkoj teoriji. Novi pristupi, velikim dijelom proizašli iz liberalne teorije, u to vrijeme nisu imali nikakvog izgleda. Nakon završetka rata, u drugoj polovici 1990-ih godina u Hrvatskoj nastaje razdoblje povećanog autoritarizma: političko vodstvo pokazuje prezir prema vrijednostima liberalne demokracije. Iako ni u tom razdoblju nije došlo do uobličavanja strategije nacionalne sigurnosti, ili do konceptualiziranja nekog drugog dokumenta koji se odnosi na područje sigurnosti, iz djelovanja političkih institucija⁵ mogu se očitati temeljna vrijednosna opredjeljenja, kao i odnos prema sigurnosti. Tradicionalno poimanje sigurnosti vrlo se jasno uočava kroz snažno naglašavanje tradicionalnih mehanizama sigurnosti, njihov položaj u društvu te utjecaj na donošenje političkih odluka. Vojska, policija i obavještajne službe tretiraju se kao isključivi sigurnosni mehanizmi; ne može se govoriti ni o proširenju, ni o produbljivanju sigurnosti (Kritičke studije sigurnosti, Kopenhaška škola); nije uspostavljen liberalni model nadzora nad »institucijama sile« (prvenstveno vojskom); dolazi do prožimanja vladajuće političke stranke i represivnih instituci-

³ Neki autori nazivaju sekuritizaciju ekstremnijom verzijom politizacije. Postoji i obrnut proces, nazvan desekuritizacija, a podrazumijeva vraćanje nekog pitanja iz hitnog, sekuritiziranog stanja u normalno područje pregovaranja političke sfere.

⁴ Podsjetimo da je 1992. godine američki filozof Francis Fukuyama objavio vrlo utjecajnu studiju *Kraj povijesti*, u kojoj je ustvrdio kako je nakon pada Berlinskoga zida i raspada Sovjetskog Saveza liberalni kapitalizam izvojevao konačnu pobjedu.

⁵ S obzirom na to da je do 2000. godine Hrvatska imala polupredsjednički model vlasti, s izrazito dominantnom pozicijom predsjednika Republike, upravo je predsjednik u najvećoj mjeri davao pečat tome razdoblju.

ja, itd.⁶ Tek se nakon 2000. godine može govoriti o prodoru nove sigurnosne paradigme i u Hrvatsku.

Iz analize hrvatskih strateških dokumenata u području obrane i sigurnosti, odnosno uglavnom neuspješnih pokušaja njihova inoviranja, proizlazi da se u Hrvatskoj dogodila regresija. Jedan relativno uspješan projekt strateškog konceptualiziranja, proveden 2002. godine, nije poslužio ni kao primjer ni kao poticaj za sustavno uređenje područja strateškog konceptualiziranja.⁷

Ako bismo izvršili periodizaciju strateške konceptualizacije u Hrvatskoj, mogli bismo reći kako u razdoblju od 2000. do 2013./14. godine, kada se usvajaju temeljni strateški dokumenti, dominira pristup sigurnosti utemeljen na liberalnoj teoriji, dok je u praksi to razdoblje dominantno obilježeno pripremom i konačnim pristupanjem euroatlantskim integracijama (NATO i EU).

Nakon 2014. godine zamjetno je jačanje tradicionalnog pristupa sigurnosti, odnosno militarizacije sigurnosti. Tada se zbiva proces nove sekuritizacije, koji ne treba promatrati i analizirati isključivo na nacionalnoj razini. Naime, ovaj recentni proces sekuritizacije, globalno gledajući, potaknut je dominantno krizom u Ukrajini (»prijetnje s Istoka«) i usponom tzv. Islamske države, ili svime onime što se obično naziva »prijetnjama s juga«. I dok je Ukrajinska kriza kod država europskog Istoka (prvenstveno Poljska i baltičke države) dovela do jačanja tradicionalnog pogleda na sigurnost, a u izvjesnoj mjeri i do povratka hladnoratovske retorike, »prijetnje s juga« utjecale su na redukciju percepcije pojedinih društvenih problema, isključivo kao sigurnosnih (npr. migracije).

U Hrvatskoj su ovi globalni procesi pali na plodno tlo jer je dugo vremena postojalo latentno nezadovoljstvo dominacijom liberalnog pristupa. Pritom se Hrvatska može svrstati među države, naprijed navedene druge skupine, koje su uglavnom bile pod dojmom tzv. »prijetnji s juga«. S obzirom na to da su upravo te »prijetnje«, odnosno njihove posljedice (migracije), pružile dodatan zamah europskoj desnici, danas se u Europi lako može uočiti korelacija između pristupa sigurnosti i vladajuće političke grupacije. Ovaj trend je daleko uočljiviji u tzv. europskim tranzicijskim, postkomunističkim državama, negoli u državama »staroga zapada«. Sigurnost koja je i u državama »nove Europe« godinama bila neideologizirano pitanje, koje je gotovo svuda depolitizirano, u smislu da se nije tretiralo isključivo kao pitanje države, već kao pitanje društva u cjelini, danas

⁶ Visoka razina autoritarnosti, otklon od vrijednosti liberalne demokracije i oslanjanje na represivne institucije u 1990-ima, nisu bili samo rijetka pojava u državama tzv. »nove Europe«. Slične trendove, kao u Hrvatskoj, možemo pratiti i u Miloševićevoj Srbiji, kod Mečiaru u Slovačkoj te Iliescu u Rumunjskoj.

⁷ Opširnije o ovome vidi: Domjančić, S., Gracin, D. (2016), Kako promišljati strategiju u području sigurnosti i obrane? *Polemos*, Vol. XIX, br. 37, Zagreb.

ponovo postaje politizirano i ideološko pitanje. To se ne uočava samo u odnosu na posljedice, moguće ili projektirane, suvremenih pojava, kao što su migracije, već i u tretiranju drugih, unutarnjih društvenih pitanja kao sigurnosnih. Ograničavanje slobode medija, udari na nevladin sektor, ograničavanje slobode udruživanja, dovođenje u neravnopravan položaj određenih društvenih skupina, zbog svjetonazorskih razlika itd., predstavljaju pojave u kojima možemo uočiti trendove jačanja države na račun društva, kako bi se sve to u konačnici pravdalo brigom za očuvanje nacionalnih interesa, identiteta i sl.

U potrazi za novim konceptom:
između nacionalne i domovinske sigurnosti

U ovu opću sliku dobro se uklapa tzv. koncept domovinske sigurnosti (*homeland security*). U Hrvatskoj se u posljednje dvije-tri godine, iz desnog političkog spektra višekratno govori o prijekoj potrebi uspostave sustava domovinske sigurnosti. Na predsjedničkim i parlamentarnim izborima neprestano se ponavlja ta sintagma; ubrzo nakon izbora predsjednica Republike osnovala je Vijeće za domovinsku sigurnost kao svoje savjetodavno tijelo.⁸ Međutim, u svemu tome ipak nedostaje jedna »sitnica« — ne postoji ni jedna smislena rečenica ni u jednom političkom programu ili proglasu političke stranke, ili bilo koje druge institucije iz koje bi bilo razvidno što je to sustav domovinske sigurnosti, od čega se on sastoji, koji su podsustavi toga sustava i po čemu se, u konačnici, razlikuje od sustava nacionalne sigurnosti?⁹ Razlikovanje nacionalne i domovinske sigurnosti potječe iz SAD-a i neodvojivo je od specifičnog američkog političkog sustava, a još više od američke globalne dominacije i pozicije supersile. U američkim uvjetima nacionalna se sigurnost dominantno veže uz vanjskopolitičke interese, odnosno uz poziciju SAD-a u odnosu prema drugim globalnim ili regionalnim igračima, dok je domovinska sigurnost prvenstveno okrenuta prema unutra, tj. prema sigurnosti vlastitih građana i zaštiti sigurnosti vlastitog teritorija.¹⁰ U takvom svjetlu teško je razumjeti gdje su izvori i koji su motivi hrvatske fascinacije domovinskom sigurnošću. Dok se strateška konceptualizacija u području sigurnosti i obrane 2002. godine temeljila na jasnom teorijskom modelu,

⁸ Predsjednica Republike osnovala je Vijeće za domovinsku sigurnost 14. svibnja 2015. godine.

⁹ Pritom nije nevažno spomenuti kako Ustav Republike Hrvatske izrijekom govori o nacionalnoj sigurnosti, odnosno o strategiji nacionalne sigurnosti, pa bi zamjena strategije nacionalne sigurnosti strategijom domovinske sigurnosti, o čemu je također bilo riječi u predizbornoj kampanji, značila i prethodnu promjenu Ustava.

¹⁰ Koncept domovinske sigurnosti u SAD-u uspostavljen je nakon terorističkog napada 11. rujna 2001. godine, i bolne spoznaje o ranjivosti američkog teritorija.

imajući jasna teorijska uporišta u kritičkim teorijama sigurnosti i, dominantno, u radovima Kopenhavske škole, svi kasniji pokušaji neke nove konceptualizacije, koji su uglavnom dolazili s desnice, bili su teorijski slijepi.

Nakon niza neuspješnih pokušaja, 2017. godine donesena je nova Strategija nacionalne sigurnosti¹¹ koja se, međutim, potpuno uklapa u ranije neuspjezne pokušaje strateške konceptualizacije, zbog vrlo niske razine teorijske utemeljenosti, izrazite površnosti te očite usmjerenosti na zadobivanje dnevno-političkih bodova. Ono po čemu se razlikuje od ranijih pokušaja, povratak je rigidnijem shvaćanju nacionalne sigurnosti i odmaku od sveobuhvatnog pristupa.¹² Ali pritom se ne može govoriti o povratku teorijskim temeljima realistične škole, već o potpunoj konfuziji. Strategija bi, naime, istovremeno htjela biti baštinikom potpuno različitih i međusobno suprotstavljenih škola, biti prihvatljiva različitim političkim opcijama, ne suprotstavljati se ni jednom svjetonazoru, biti i »lijeva« i »desna«, »konzervativna« i »liberalna« te »tradicionalna« i »postmoderna«. Rezultat svega je da to više nije strategija, već politička deklaracija koja bi trebala igrati ulogu u procesu građenja nacionalnog jedinstva. Zbog toga nije čudno što se u Strategiji nailazi na rečenice koje su konzistentne s liberalnom teorijom i Kopenhavskom školom, da bi se nekoliko pasusa dalje naišlo na sasvim suprotne izjave. Očito je da autori Strategije ne vide u tome nekonzistentnost nego »sveobuhvatnost«, odnosno doprinos jedinstvu i sl. Primjerice, Strategija na početku ističe kako »(...) uvodi novu paradigmu sigurnosti koja se temelji na modelu ljudske sigurnosti, odnosno sigurnosti pojedinca — svakoga građanina Republike Hrvatske«. Niti je u ovoj strategiji uvedena ta »nova« paradigma sigurnosti (dapače, prethodna je u tom smislu zapravo »novija«), niti je ljudska sigurnost uopće shvaćena. Međutim, stvar postaje gotovo komična, kada samo nekoliko pasusa dalje naiđete na rečenicu u kojoj se kaže kako će Republika Hrvatska »za ostvarivanje i zaštitu nacionalnih interesa te provedbu strateških ciljeva upotrijebiti sva raspoloživa sredstva, razmjerno prijetnjama i rizicima kojima je izložena«. Ovo predstavlja apsolutno negiranje naprijed navedene »nove paradigme sigurnosti« i uskakanje u okvire realistične škole.

¹¹ Strategija nacionalne sigurnosti, »Narodne novine« br. 73/2017. Donio Hrvatski sabor na sjednici 14. srpnja 2017. godine.

¹² Zanimljivo je kako premijer Andrej Plenković, u predgovoru Strategije, vrlo jasno kaže kako je »Strategija nacionalne sigurnosti — strateški dokument organiziranog sustava sigurnosti«. To je značajan odmak od razumijevanja nacionalne sigurnosti u Strategiji iz 2002. godine — »stanje zaštićenosti temeljnih vrijednosti društva i na njima zasnovanih institucija«.

Militarizacija diskursa o nacionalnoj sigurnosti i Vukovar 1991.

Sve snažnije i učestalije naglašavanje potrebe postizanja zajedništva i nacionalnog jedinstva oko bitnih pitanja razvoja hrvatskog društva, ukazuje zapravo na kronični izostanak jasno artikulirane vizije razvoja. Fragmentiranost društva ili izostanak zajedništva nije problem hrvatskog društva, već se to koristi kao alibi za prikrivanje bezidejnosti i sterilnosti strateškog političkog menadžmenta. Razlike u svjetonazorskim pitanjima u hrvatskom društvu nisu ništa veće negoli u drugim europskim društvima. Pitanje je samo možemo li s tim razlikama živjeti i možemo li, ne samo tolerirati, već prihvatiti onoga koji je »drugi« i »drukciji«, onoga čiji se svjetonazor, životni stil, politička orijentacija, odabir partnera i sl., razlikuju od našeg. Umjesto težnje ka jedinstvu i zajedništvu, hrvatskom društvu je potrebniji pluralizam u okviru kojega može doći do afirmacije kreativnosti i jačanja kompetitivnosti, a time i do razvoja. Inzistiranje na jedinstvu pod svaku cijenu dovodi do inauguracije formalnog ili neformalnog autoriteta, nositelja i zaštitnika nacionalnih interesa i autentičnog tumača povijesti. U takvim uvjetima nema pluralizma ideja, nema kompetitivnosti, a time ni razvoja, jer znanstveni diskurs tada postaje nepoželjan i opasan.

Militarizacija diskursa o nacionalnoj sigurnosti nije uočljiva samo u pogledu napuštanja baštine liberalne teorije, odnosno u pogledu njene suštine i koherentne teorijske podloge, već i u sve snažnijem povezivanju s temama koje se tiču Domovinskog rata. Percepcija Domovinskog rata postala je tema koja sve više zadobiva institucionaliziranu poziciju, odnosno postaje državno posredovana.¹³ U takvim uvjetima posebnu važnost imaju događaji iz rata s visoko emocionaliziranim statusom, pri čemu je nezaobilazno iskustvo Vukovara 1991.

Ako iskustvu Vukovara 1991. pridružimo ključna obilježja, istaknut ćemo humanitarnu tragediju, solidarnost i empatiju. U javnom diskursu, općenito smo svjedočili pobjedi općeljudskih, univerzalnih vrijednosti nad surovošću. Vukovar 1991. tretiran je u hrvatskom javnom diskursu kao nadpolitičko pitanje, pitanje univerzalnih vrijednosti.

¹³ Hrvatski sabor je 2000. godine donio Deklaraciju o Domovinskom ratu («Narodne novine» br. 102/2000.) u kojoj se navodi da se donosi »radi zaustavljanja radikalne politizacije Domovinskog rata i zabrinjavajućeg polariziranja hrvatskoga društva«. Pritom ostaje nejasno kako će dokument koji donosi politička institucija, zaustaviti politizaciju te znači li ta Deklaracija da se svako istraživanje različitih aspekata rata, različiti zaključci do kojih se u takvim istraživanjima dolazi te hipoteze koje se mogu postaviti, moraju isključivo temeljiti na Deklaraciji i da bi vas njezino preispitivanje moglo dovesti do sukobljavanja s predstavničkim tijelom hrvatskih građana.

S obzirom na to, možemo reći kako javni diskurs o Vukovaru 1991. ima većinu obilježja da postane objedinjujući faktor, a ne izvorište suprotnosti. Nadalje, takav javni diskurs nosi bitna obilježja liberalno-demokratske tradicije (naglašavanje ljudskih prava i sloboda, humanitarna dimenzija), nasuprot real-političkoj tradiciji.

Taj koncept može se pratiti sve do mirne reintegracije Hrvatskog Podunavlja, kada su politički ciljevi ostvareni isključivo uporabom političkih, a ne vojnih sredstava. Upravo ta činjenica trebala bi predstavljati ogroman kapital za budućnost i zalag za sprječavanje značajnijeg utjecaja militantnog diskursa.

Unatoč tome, javni diskurs se posljednjih godina mijenja. Kad je riječ o Domovinskom ratu i iskustvu Vukovara, znanstveni diskurs sve se više povlači pred političkim. Tematiziranje Domovinskog rata u području društvenih znanosti, odnosno, svojevrsan bijeg društvenih znanosti od tematiziranja Domovinskog rata, dominantno je obilježeno oportunizmom, autocenzurom i političkom korektnošću. Objektivni, hladan i provokativan znanstveni pristup doživljava se blasfemičnim. Pristupiti istraživanju Domovinskog rata »nemilosrdnom« znanstvenom metodologijom, u najmanju bi ruku značilo izložiti se salvi anonimnih uvreda i prijetnji putem internetskih portala. Kod tematiziranja Domovinskog rata u okviru društvenih znanosti uvriježilo se nepisano pravilo da se autor identificira kao osoba s »pozitivnim« odnosom prema Domovinskom ratu, poželjno i kao branitelj (ali ne nužno) te da gotovo taksativno navede stavove koje neće znanstveno propitivati, već postaviti kao aksiome (primjerice: rat je bio pravedan, oslobodilački, Hrvatska je bila žrtva agresije, rat nije bio građanski niti je imao elemente građanskog rata itd.). Takvim pristupom polako se gube bitni elementi po kojima je moguća distinkcija između znanstvenog i popularnog pristupa, odnosno između znanstvenog diskursa i javnoga političkoga *mainstream* diskursa (Domjančić, 2017: 303-304).

Liberalno-demokratski pristup rješavanju društvenih suprotnosti polako gubi dah; univerzalne vrijednosti zamjenjuju se konceptima partikularnih interesa. Promjena javnog diskursa o Vukovaru velikim dijelom korespondira i reflektira promjenu diskursa nacionalne sigurnosti, što je već opisano.

Umjesto zaključka:

Je li baština liberalne teorije prevladana?

Za razliku od razdoblja hladnoratovske jednodimenzionalnosti, poimanje sigurnosti u novome razdoblju obilježeno je višedimenzionalnošću i ambivalentnošću. Takvo razumijevanje sigurnosti, u teorijskom smislu, daleko je bliže liberalnim nego realističkim teorijama. U hrvatskim pokušajima nove strateške kon-

ceptualizacije, jednako kao i kod drugih država koje posljednjih godina posežu za pojednostavljivanjem kompleksne sigurnosne slike suvremenog svijeta, uočava se zapravo težnja ka povratku u jednostavniji »crno-bijeli svijet«. Nova sekuritizacija i politizacija kojoj svjedočimo, ozbiljno potkopava vrijednosti liberalne demokracije, i to mnogo efikasnije nego što čine svi deklarirani neprijatelji sigurnosti koje države navode u svojim strateškim dokumentima.

Sigurnosni koncept inauguriran hrvatskim strateškim dokumentima iz 2002. godine, temelji se na strategijskoj postavci da je nacionalna sigurnost područje djelovanja kojim se osiguravaju opstanak i pretpostavke razvoja društva. Takav koncept proizlazi iz pristupa sigurnosti predstavnika kritičkih sigurnosnih studija i Kopenhaške škole; evidentno je kako se strateško okruženje otada, promijenilo. Međutim, postavlja se pitanje ukazuje li ta promjena na potrebu mijenjanja strateškog sigurnosnog koncepta. Treba li država mijenjati strateški koncept u slučaju promjene okruženja, ili bi strateški koncept trebao proći validaciju u novim okolnostima i potvrditi svoju primjenjivost? Kao što je strateška konceptualizacija 2002. godine velikim dijelom bila potaknuta euroatlantskim stremljenjima, pa su uzori traženi vani, i novi pokušaji strateškog redefiniranja također su u velikoj mjeri rezultat impulsa iz okruženja, na način da se gledaju promjene sigurnosnih strategija drugih država. Problem je, međutim, što mnoge države nekritički mijenjaju svoje strategije, odnosno strateške koncepte, osvrćući se na površinsku, izvanjsku manifestaciju ugrožavanja sigurnosti i pozivajući se na argument promjene strateškog okruženja. Pritom bi trebalo uzeti u obzir kako problem nije u strateškom konceptu i njegovoj eventualnoj neadekvatnosti, već u tome što se strateški koncept koji je javno deklariran nije dosljedno primjenjivao. Kad se danas, primjerice, migrantska kriza, uzima kao jedan od krunskih dokaza o potrebi mijenjanja strateškog koncepta, ona se prvo reducira na sigurnosnu dimenziju, apstrahirajući sve ostale, a potom se u tako reduciranom obliku povezuje s neupitnom sigurnosnom prijetnjom — terorizmom.

Odstupanje sigurnosnih strategija nekih država, u posljednje vrijeme, od sveobuhvatnog pristupa sigurnosti, proizašlog iz liberalne teorije i uobličenog u radovima Kopenhaške škole, opravdavano promjenom sigurnosnog okruženja, potpuno je promašeno. Naime, promijenjeno sigurnosno okruženje nije manje kompleksno niti manje ambivalentno no što je bilo prije 10 ili 15 godina; povratak na pojednostavnjenu hladnoratovsku dihotomiju stoga je kontraproduktivan. Kompleksnost i multidimenzionalnost suvremenog sigurnosnog okruženja i dalje se puno bolje može objasniti teorijama nastalim u okviru liberalne misli, negoli realističkim teorijama.

Hrvatski pristup strateškoj sigurnosnoj konceptualizaciji i identificiranju izvora ugrožavanja sigurnosti, u posljednje se vrijeme dobro uklapa u zapadni

mainstream, koji obilježavaju odklon od liberalnog teorijskog naslijeđa, redukcionizam u razumijevanju društvenih pojava i njihovom dominantnom promatranju u kontekstu sigurnosti, redukcionizam u samom shvaćanju sigurnosti, odnosno njenoj militarizaciji, povećan stupanj sekuritizacije i sl. Iz strateških dokumenata suvremenih država, donesenih u posljednje vrijeme, te pokušaja donošenja hrvatskih krovnih strategija iz područja nacionalne sigurnosti i obrane, kao i nekih parcijalnih dokumenata iz toga područja, koji su dobili oznaku »strateški«, nesumnjivo proizlazi kako je temeljni problem u nepostojanju koherentnog teorijskog temelja. Dok je strateška konceptualizacija u području sigurnosti i obrane 2002. godine imala jasna teorijska uporišta u kritičkim teorijama sigurnosti te, dominantno, u radovima Kopenhške škole, svi kasniji pokušaji neke nove konceptualizacije obilježeni su dnevno-političkim diskursom čija svrha nije predstavljanje okvira i smjera djelovanja države i društva u području sigurnosti, već pružanje privida vlastitoj i međunarodnoj javnosti o spremnosti djelovanja na tom području.

Sigurnost se sve više udaljuje od jednoznačnog, »pravocrtnog« razumijevanja, pa danas više ne predstavlja situaciju slobodnu od opasnosti (*free of danger*), već neku vrstu osiguranja (*insurance*) jer je rizik postao uobičajen izraz društvenog upravljanja modernim društvima. Pomicanjem fokusa sa zaštite od konkretnih opasnosti prema osiguranju u kontekstu apstraktnih rizika, sigurnost postaje opća društvena ideja vrijednosti i normativni koncept koji se koristi u različitim značenjima (Braus, 2011). Usprkos tome, svjedočimo nasilnom pojednostavnjivanju toga složenoga fenomena. Hrvatski pristup nacionalnoj sigurnosti i inauguracija pojma tzv. domovinske sigurnosti, pritom su vrlo indikativni. Domovinski rat i iskustvo Vukovara 1991. u tom trendu redukcionizma složenih sigurnosnih aspekata na tradicionalni model državne sigurnosti, slobodnog i objektivnog znanstvenog diskursa na nacional-patetično deklamiranje, a univerzalnih humanističkih ideja na militantne parole za postizanje nacionalne homogenizacije, postaju vrlo korisno sredstvo.

Literatura:

- Braus, H. G. (2011). *Concepts of Security Threats, Challenges, Vulnerabilities and Risks*. Springer.
Preuzeto s <http://www.springer.com>
- Collins, A. (2010). *Suvremene sigurnosne studije*. Zagreb: Politička kultura.
- Domjančić, S. (2017). Hrvatski doživljaj rata: između liberalnog i nacional-patetičnog. U: Sunajko, G. (ur.), *Rat i mir*, Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, str. 301-317.
- Domjančić, S., Gracin, D. (2016). Kako promišljati strategiju u području sigurnosti i obrane? *Polemicos*, Vol. XIX, br. 37, Zagreb.
- Fierke, K. M. (2007). *Critical Approaches to International Security*. Cambridge: Polity Press.

- Grizold, A. (1998). *Međunarodna sigurnost: teorijsko-institucionalni okvir*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Šulović, V. (2010). *Značenje koncepta bezbednosti i teorija sekuritizacije*. Beograd: Beogradski centar za bezbednosnu politiku.
- Tatalović, S., Bilandžić, M. (2005). *Osnove nacionalne sigurnosti*. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske.
- *** *Strategija nacionalne sigurnosti*. »Narodne novine« br. 32/2002.
- *** *Strategija nacionalne sigurnosti*. »Narodne novine« br. 73/2017.

○ autorima

Dr. sc. Julija BARUNČIĆ PLETIKOSIĆ, osnovnu i srednju školu završila je u Zagrebu.

Diplomirala je kroatistiku i povijest na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 2005. godine. Doktorirala je 2014., s temom *Katolička crkva u Hrvatskoj 1991.—1995.: stavovi, djelovanje, stradanja*, na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu. Od 2006. zaposlena je u Hrvatskom memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskog rata (HMDCDR) u Zagrebu. Objavila je nekoliko preglednih i znanstvenih radova u stručnim i znanstvenim publikacijama, a sudjelovala je i na devet znanstvenih skupova, od čega četiri međunarodna. Urednica je više od 10 knjiga s tematikom iz Domovinskog rata u Hrvatskoj, te suradnica u pripremi i izdavanju knjiga dokumenata tzv. Republike Srpske Krajine, koje od 2007. objavljuje HMDCDR (19 knjiga).

Dr. sc. Tomislav ČUŽIĆ, rođen je 1975. u Vukovaru. Diplomirao je kroatistiku na Filozofskome fakultetu u Zagrebu, na kojem je 2012. doktorirao filologiju, obranivši rad *Teorijsko-metodološki problemi hrvatske pravopisne norme*. Kao profesor hrvatskoga jezika i književnosti radio je u srednjim školama u Iloku, Kutini, Subotici i Zagrebu, a kao nastavnik (lektor) hrvatskoga jezika i književnosti radio je na Filozofskome fakultetu u Ljubljani i Filološkome fakultetu »Blaže Koneski« u Skopju. Sudjelovao je na znanstvenim skupovima u Iloku, Rijeci, Zagrebu, Sarajevu, Ohridu i Skopju. Objavio je knjige *Pravopisna norma* i *Hrvatsko-makedonska čitanka 2* (s Ljudmilom Spasovom) te niz znanstvenih i stručnih radova.

Brigadir dr. sc. Stjepan DOMJANČIĆ, rođen je u Petrovini (Jastrebarsko) 1967. godine. Osnovnu školu završio je u Jastrebarskom, a srednjoškolsko obrazovanje u Zagrebu. Na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu diplomirao je 1991. na studiju politologije. Na istom fakultetu završio je poslijediplomski znanstveni studij Međunarodnih odnosa te 2007. stekao akademski stupanj magistra znanosti, a 2012. i doktorirao, obranivši rad pod naslovom *Latinskoamerička i istočnoeuropska tranzicija: komparativna analiza civilno-vojnih odnosa*. Završio je sve razine vojnog obrazovanja; trenutačno je brigadir Oružanih snaga Republike Hrvatske. Nakon završetka studija kraće vrijeme radio je kao srednjoškolski profesor politike i gospodarstva te sociologije, nakon čega se uključuje u Domovinski rat. Od 1994. zaposlen je u Ministarstvu obrane. Najveći dio karijere u Ministarstvu obrane proveo je na poslovima vezanim uz vojno obrazovanje, obrambenu politiku i planiranje, međunarodnu suradnju te upravljanje ljudskim resursima. Radio je i kao nastavnik na Hrvatskom vojnom učilištu, u okviru kolegijâ koji se provode na programima visokog obrazovanja za potrebe obrane (Obrambena politika, Upravljanje obranom, Strategijsko planiranje, Operativno umijeće, Suvremeni vojni koncepti). Sudjelovao je u radu mnogobrojnih znanstvenih i stručnih skupova i seminara, u zemlji i inozemstvu, iz područja obrambene i sigurnosne politike, civilno-vojnih odnosa, vojne diplomacije i upravljanja ljudskim resursima. Objavio je

knjigu pod naslovom *Civilno-vojni odnosi i tranzicija: latinskoameričke i postkomunističke europske tranzicije* te više znanstvenih i stručnih radova. Posebno se bavi pitanjima konceptualizacije sigurnosne i obrambene politike, promjenama sigurnosne paradigme u post-modernom dobu, civilno-vojnim odnosima te fenomenom vojske i rata.

- Doc. dr. sc. Anita DREMEL**, diplomirala je sociologiju i engleski jezik i književnost 2006. i japanologiju 2007., te doktorirala iz sociologije 2014. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Predaje klasične sociološke teorije na preddiplomskoj razini i kulturnu teoriju te predmete nastavničke naobrazbe na diplomskoj razini. Docentica je na Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku. Njezini istraživački interesi uključuju kulturu, rod, moć, kritičku teoriju i diskurs.
- Dr. sc. Josip ESTERAJHER**, diplomirani je politolog, magistar političkih znanosti i doktor političkih znanosti. Područja njegova znanstvenog, stručnog i/ili profesionalnog interesa su politički, sigurnosni i društveni procesi na području Jugoistočne Europe, teorije krize i raspad SFRJ-a te politika nacionalne sigurnosti. U dosadašnjoj znanstvenoj i stručnoj karijeri radio je na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu, u Institutu za istraživanje upravljanja i rada u Ljubljani, na Hrvatskom radiju Vukovar, u Uredu za prognanike i izbjeglice Vlade Republike Hrvatske te u Ministarstvu obrane Republike Hrvatske. Trenutačno radi u Uredu Vijeća za nacionalnu sigurnost.
- Ivan FREMEC**, rođen je u Osijeku, gdje je završio Isusovačku klasičnu gimnaziju te 2012. diplomirao na Filozofskom fakultetu, s temom iz domene kognitivne lingvistike, stekavši naslov magistra engleskog jezika i književnosti i magistra edukacije povijesti. Radio je kao učitelj i nastavnik povijesti i engleskog jezika te prevoditelj, a od 1. travnja 2016. zaposlen je u Odjelu stručnih poslova u Javnoj ustanovi »Memorijalni centar Domovinskog rata Vukovar«.
- Dr. sc. Stipe KLJAIĆ**, rođen u Šibeniku 1982. godine, završio je studij povijesti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Na istome fakultetu, pod mentorstvom prof. dr. sc. Ive Banca, obranio je 2015. doktorsku disertaciju »Intelektualci i hrvatski nacionalizam (1929.—1945.)«. Trenutačno radi na projektu *Hrvatska u 20. stoljeću: modernizacija u uvjetima pluralizma i monizma*, financiranje: Hrvatska zaklada za znanost, te na europskom projektu *Courage — kulturna opozicija u bivšim socijalističkim državama*, financiranje: Horizon 2020. Njegov istraživački interes su politička i intelektualna povijest jugoslavenskog razdoblja hrvatske povijesti (1918.—1990.).
- Prof. dr. sc. Ivan MARKEŠIĆ**, sociolog religije, osnovnu školu završio je u Orašcu i Šćitu kraj Prozora (1968.), srednju školu — Franjevačku klasičnu gimnaziju — u Visokom kraj Sarajeva (1972.), studij sociologije na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu (1978.) te studij njemačkoga jezika na Filozofskome fakultetu u Sarajevu (1984.). Na Filozofskome fakultetu u Zagrebu magistrirao je s temom o političkoj teologiji Dorothee Soelle (1988.) te doktorirao na temu »Religija u teoriji sustava Niklasa Luhmanna« (1997.). Nakon završenoga studija radio je kao prevoditelj za njemački jezik u UNIS-Prozoru (1978.—1987.), bio znanstveni novak u Institutu

za društvena istraživanja u Sarajevu (1987.—1991.), a zatim glavni tajnik HDZ BiH (1991.—1992.). Potom je radio u Hrvatskome informacijskom centru (HIC) u Zagrebu (1992.—1993.) te kao leksikograf u Leksikografskome zavodu Miroslav Krleža u Zagrebu (1993.—2005.). Od 2005. godine zaposlen je u Institutu društvenih znanosti Ivo Pilar u Zagrebu. Prošao je izbor u sva znanstveno-nastavna zvanja: od znanstvenoga suradnika do znanstvenoga savjetnika u trajnom zvanju, odnosno od docenta do redovitoga profesora u trajnome zvanju, kao i zvanja od leksikografa do leksikografskoga savjetnika. Na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu predaje kolegije: *Klasična i Suvremena sociološka teorija*, *Sociologija religije* te *Sociologija umiranja i smrti*, a na Edukacijsko-rehabilitacijskome fakultetu u Zagrebu kolegij *Osnove sociologije*. Sudjelovao je na više desetaka međunarodnih i domaćih znanstvenih i stručnih skupova te bio voditelj i suradnik na nekoliko znanstvenih projekata MZOS-a.

Prof. dr. sc. Renato MATIĆ, diplomirao je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 1988., magistrirao 1994. te doktorirao sociologiju 2001. Područja njegova znanstveno-istraživačkog i nastavnčkog djelovanja, uz opću sociologiju, su sociologija kriminala i društvene devijantnosti, problemi nasilja i korupcije te društveni uzroci predrasuda i diskriminacije, s naglaskom na devijantne pojave i probleme hrvatskog društva u razdoblju tranzicije. Na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu zaposlen je od 2007. godine. Član je Hrvatskog sociološkog društva, Strukovne udruge kriminalista, Kluba studenata George. C. Marshall Center for International and Security Studies, te član predsjedništva karate kluba Tempo u Zagrebu. Sudionik je Domovinskog rata i nositelj Spomenice.

Dr. sc. Željko PAVIĆ, izvanredni je profesor na Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku. Diplomirao je i doktorirao sociologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Područja njegova znanstvenog interesa uključuju sociologiju znanosti, sociologiju obrazovanja, sociologiju religije te znanstvenu metodologiju. Autor je jednog sveučilišnog udžbenika, jedne autorske i nekoliko uredničkih knjiga te dvadesetak znanstvenih radova.

Brigadir Andrija PLATUŽIĆ, rođen 1964. godine u Zagrebu, načelnik je Katedre strategije na Hrvatskom vojnom učilištu »Dr. Franjo Tuđman«. Diplomant je Ratne škole »Ban Josip Jelačić«, s radom *Planiranje vojnih operacija u suvremenom okruženju — iskustva i novi zahtjevi* (2010.), te koautor nekoliko radova među kojima su dva objavljena na znanstveno-stručnim skupovima Vukovar '91.: *Inverzna geometrija i Bitka za Vukovar*, te *Roj kod Ilače '91. — izgubljena pobjeda*.

Doc. dr. sc. Stanislav ŠOTA, rođen je 1969. godine u Bapskoj, gdje je 1983. završio osnovnu školu. Srednju školu pohađao je u Zagrebu (1983.—1985.) i Đakovu (1985.—1987.), gdje je i maturirao. Godine 1994. diplomirao je teologiju; iste godine zaređen je za svećenika Đakovačke i Srijemske biskupije. Stupanj magistra znanosti na Katoličkome bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu postigao je 2004., u području specijalizacije koja obrađuje pastoralna, katehetska i liturgijska pitanja. U studenom 2009. doktorirao je na Katoličkome bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, pod mentorstvom prof. dr. sc. Josipa Balobana. Od 2014. predaje na katedri Pastoralne teologije Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Đako-

vu, kao honorarni vanjski suradnik. Od svibnja 2015. predaje kao viši asistent (poslijedoktorand) na katedri Pastoralne teologije Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Đakovu. U zvanje docenta unaprijeđen je u travnju 2017. godine. Dosad je objavio dvije knjige, desetak znanstvenih i stručnih članaka te jedan priručnik.

Prof. dr. sc. Antun ŠUNDALIĆ, redoviti je profesor u trajnom zvanju na Ekonomskom fakultetu u Osijeku. Diplomirao je, magistrirao i doktorirao sociologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Područja njegovog znanstveno-istraživačkog interesa ponajviše obuhvaćaju sociologiju religije, sociologiju obrazovanja i ekonomsku sociologiju. Autor je pet knjiga i više od stotinu znanstvenih i stručnih radova.

Brigadni general Željko ŽIVANOVIĆ, rođen 1960. u Kukujevcima, načelnik je jedne od uprava Glavnog stožera Oružanih snaga Republike Hrvatske. Posjeduje višegodišnju nastavničku praksu iz područja operacija i strategije. Koautor je rada *Roj kod Ilače '91. — izgubljena pobjeda*.

Prof. dr. sc. Ozren ŽUNEC, rođen 1950. u Zagrebu, redoviti je profesor Odsjeka za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu te predstojnik Katedre za vojnu sociologiju. Autor je mnogih radova o ratu u Hrvatskoj, između ostalog i knjiga: *Goli život: socijetalne dimenzije pobune Srba u Hrvatskoj* (dva sveska, 2007.), *Rat i društvo. Ogledi iz sociologije vojske i rata* (1998.) i *Planet mina. Taktičko-tehnički, humanitarni, socijalni, ekološki i međunarodnopravni aspekti uporabe kopnenih mina u suvremenom ratu* (1997.). Pored sociologije, u područja znanstvenog interesa i nastavničke prakse uključuje povijest filozofije i antropologiju.